

În colecțiile Cabinetului Numismatic al Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București, se păstrează un sigiliu al Patriarhiei din Constantinopol¹

Deși din păcate nu deținem informații privind istoricul acestei piese², considerăm că sigiliul prezintă interes pentru trecutul Țărilor Române și mai ales sfragistic, marile repertorii de profil, concentrând material de epocă bizantină³, și nu piese dintr-o perioadă atât de târzie, ca aceea căreia îi aparține și documentul sigilar pe care dorim să-l prezentăm aici.

Sigiliul de plumb, de formă rotundă, are diametrele de 76x66 mm, grosimea de 5-6 mm și greutatea actuală de 199,25, g. La cele două capete ale canalului se păstrează urme din șnur, la origine, probabil de culoare roșie. Starea de conservare a piesei este foarte bună, cu excepția unei perforații ulterioare, executată probabil de unul dintre deținători, pentru a refolosi sigiliul ca talisman, datorită imaginii sfinte imprimate pe avers. Tehnic, sigiliul este imperfect. Pe fețele sale, fără a altera prea mult imaginea sfântă de pe avers și deloc inscripția reversului, se recunosc urme de dublă $\mu\pi\rho\mu\alpha\pi\epsilon$. Astfel, pe avers, în partea sa superioară se repetă cercul perlat, sigla MP - ΘV însoțită de o parte și de alta de cele două rozete, iar pe revers, tot în partea superioară, urme de cerc perlat.

Pe avers este înfățișată Maica Domnului cu Pruncul, imagine religioasă de tip Hodigitria⁴ încadrată într-un cerc perlat. În centrul câmpului, Fecioara Maria din față, nimbă, înveșmântată în kolobion și purtând pe cap maphorion bogat drapat și împodobit cu un șir de perle, ține pe brațul stâng Pruncul Sfânt, iar cu mâna dreaptă îl protejează⁵. Veșmântul Fecioarei are pe frunte și pe umărul drept câte o rozetă cu șase petale. O astfel de rozetă, care nu aparține imaginii, apare și pe aura sfântă în stânga, ea fiind un relict al primei imprimări.

Pruncul Sfânt, din față, nimbă, este înveșmântat în chiton lung, drapat și prins într-o centură; pe umărul și pe brațul stâng alărmă un himation. Iesus binecuvântează cu mâna dreaptă, iar în mâna stângă ține un rulo cu Noua Lege. Aura sa, spre deosebire de cea a Fecioarei, este împodobită cu cinci grupuri de raze, fiecare grup fiind alcătuit din câte trei raze.

În câmp, de o parte și de alta a chipului Fecioarei, sunt imprimate siglele MP și ΘY, fiecare parte între două rozete. În câmp dreapta, lângă capul Pruncului Sfânt este redat prin siglele IC - XC, numele său⁶.

Partea inferioară a câmpului este decorată cu două ramuri înflorite. Cea din stânga are o floare cu cinci petale și alta, văzută dintr-o parte, numai cu trei; iar cea din dreapta poartă în vârf o floare cu cinci petale, iar mai jos o floare de lalea.

Pe revers se află înconjurată de un cerc perlat o legendă din opt rânduri; finalul cuvintelor este puțin șters, sau chiar incomplet datorită imprimării defectuoase cu o stanță mai mare decât flanul sigiliului ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ, ΕΛΕΩ, ΘΕΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩ(Σ), ΝΕΑΣ, ΡΩΜΗΣ, ΚΑΙ, ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ(Σ) .Α.ΨΠΕ (=1785).

"Prokopios, din mila lui Dumnezeu, arhiepiscop al Constantinopolului, al Noii Rome și patriarh ecumenic, 1785".

¹ Sigiliul a constituit obiectul unei oferte venite din partea d-nei Adina Cristodorescu și prezentate la data de 16 martie 1957, fiind înregistrat în Registrul-Inventar al MIAMB cu numărul 41784/1338.

² Dată fiind starea de dezorganizare a arhivei muzeului nostru, nu am avut acces la alte documente, care ne-ar fi putut lămuri proveniența piesei respective.

³ V. Laurent, *Le corpus des sceaux de l'Empire byzantin. Tome V: L'eglise, I. L'eglise de Constantinople*, Paris, 1963; idem, *Documents de sigillographie byzantine. La collection d'Orghidan*, Paris, 1952; G. Galavaris, *The Illustration of the Prefaces in Byzantine Gospels*, Wien, 1979; G. Zacos, A. Vegler, *Byzantine Lead Seals*, Basel 1972, G. Schlumberger, *Sigillographie de l'empire byzantin*, Paris, 1884.

⁴ G. Schlumberger, *op. cit.*, p. 37-38, apropos de imaginea religioasă de tip Hodigitria ("Cea care arată calea").

⁵ G. Zacos, A. Vegler, *op. cit.*, I, I, p. 19, I.D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973, p. 194.

⁶ G. Schlumberger, *op. cit.*, p. 15-17.

În ceea ce privește modul de scriere, semnalăm în primul rând o ligatură mai puțin obisnuită... (CT), precum și unele destul de banale ... (ΠΠ) și ... (OU). Literele inscripției sunt drepte, mari, cu excepția lui iota, uneori.

Emitentul sigiliului, Prokopios, anterior mitropolit al Smyrnei, a fost ales patriarh ecumenic la 29 iunie 1785 și a păstorit până la 30 aprilie 1789⁸. După această dată s-a retras la mănăstirea Lavra de la Muntele Athos. De origine din Peloponez, el a fost hirotonisit în octombrie 1749 mitropolit de Ganos și Chora, apoi în ianuarie 1770 a fost mutat în scaunul mitropoliei din Smyrna. Fiind o persoană cultivată, dar foarte severă și exercitând cu autoritate prerogativele sale ecleziastice, activitatea sa a fost apreciată în mod diferit de contemporanii săi.

Astfel, pentru întărirea Bisericii, a inițiat numeroase reorganizări, printre care amintim: întemeierea în martie 1786 a arhiepiscopiei Mirelor sau închinarea a două mănăstiri (Sf. Gheorghe Karipis din Antigoni, Sf. Gheorghe din insula Aphousia) așezările monahale de la Sfântul Munte (1786, 1789), acordarea "stavropighiaka"⁹ unor mănăstiri din Cipru și Triglia, precum și fondarea primei comunități grecești ortodoxe de la Odessa.

La această vreme, legăturile¹⁰ dintre Patriarhia ecumenică și Țările Române, ale căror mitropolii erau sufragante scaunului constantinopolitan, sunt surprinse într-o corespondență intensă¹¹ în care se reflectă atribuțiile sale păstorești¹². Așadar, pe lângă acordarea egdosisului pentru confirmarea mitropoliților, patriarhul se preocupa de administrarea școlilor de limbă greacă și a mănăstirilor închinat Muntelui Athos ori de strângerea fondurilor pentru bisericile din imperiul tricontinental.

Dacă între 1785-1789, relațiile Țării Românești¹³ cu Patriarhia s-au încadrat în limitele firești ale subordonării canonice, nu putem spune același lucru despre relațiile patriarhului cu Moldova, imixtiunile sale provocând opoziție în ținutul de dincolo de Milcov¹⁴.

În virtutea puterilor sale¹⁵, Prokopios, cu sprijinul sultanului și al domnului Moldovei, Alexandru I Mavrocordat Firaris, va încerca, după moartea lui Gavriil Callimachi, nerespectând hotărârea sinodului clerului moldovean din 1752 de a nu se mai alege ierarhi străini¹⁶, să impună ca mitropolit al Moldovei pe Iacov, egumenul bisericii Barnovschi din Iași, de origine grecească.

Nesocotirea, de către moldoveni, a deciziei patriarhale prin trimiterea unui arz la Poartă, datat 25 martie 1786 a creat o stare de tensiune reflectată și în scrisorile patriarhului din lunile martie - aprilie 1786¹⁷. Conflictul s-a încheiat prin acceptarea de către patriarh a alegerii "necanonice"¹⁸ a episcopului de Roman, Leon Gheucă¹⁹.

Data fiind corespondența intensă, trimisă de Patriarhie în Țările Române, putem bănui că și sigiliul, pe care l-am prezentat aici, va fi autentificat un astfel de act și nu provine de la sud de Dunăre²⁰.

Sigiliul datat în 1785 va fi însoțit o corespondență din lunile august - decembrie 1785, toate documentele cunoscute nouă, referindu-se numai la perioada de după luna iulie a acestui an²¹.

⁸ P. Năsturel, *Hrisovul. Buletinul Școlii de Arhivistică*, 7, 1947, p. 156, în care autorul publică lista patriarhilor de Constantinopol; I. Gedeon, *Patriarhikoi pinakès*, Constantinopol, 1885, p. 669, nr. 231.

⁹ Mănăstirile "stavropighiaka" sunt subordonate direct Patriarhiei, conform Cons. G. Papadopoulos, *Les Privilèges du Patriarcat Oecuménique dans l'Empire Ottoman*, Paris, 1924, p. 205.

¹⁰ Al. Elian, BOR, 77, nr. 7-10, iul. - oct. 1959, p. 931.

¹¹ Patriarhikon Engraphon, III (1564-1863), Constantinopol, 1905, p. 470-493.

¹² Cons. G. Papadopoulos, *op. cit.*, p. 44-46.

¹³ M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. 2, București, 1981, p. 403-411; N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II, București, 1930, p. 140; idem, *Știri despre sec. al XV-lea în Țările Noastre*, II (1750-1821), p. 58-65.

¹⁴ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 456-461; N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II, București, 1930, p. 182; *Istoria bisericii române. Manual pentru Institutetele Teologice*, II (1632-1949), București, 1957, p. 266-271; Hauterive, *Starea Moldovei la 1787*, București, 1902, p. 365.

¹⁵ Cons. G. Papadopoulos, *op. cit.*, p. 205-206.

¹⁶ Al. Ciurea, BOR, 89, nr. 7-8, 1971, p. 838-843; idem, *Figuri de ierarhi moldoveni: Leon Gheucă*, Chișinău, 1942, p. 21-26.

¹⁷ Patriarhikon Engraphon, p. 481-482.

¹⁸ I. Gedeon, *op. cit.*, p. 671.

¹⁹ N. Iorga, *Buletinul Comisiei Istorice a României*, 3, 1924, p. 13-18.

²⁰ Patriarhikon Engraphon, p. 481-482, menționează două scrisori trimise de Patriarh, una Țării Românești, cealaltă Moldovei, în anul 1785.

²¹ I. Gedeon, *op. cit.*, p. 670, amintește faptul că Prokopios vine de la Smyrna la sfârșitul lunii iulie.

LE SCEAU DE PROKOPIOS, PATRIARCHE DE CONSTANTINOPLÉ

Résumé

Dans les collections du Cabinet des Médailles des Musée d'Art de Bucarest, est conservé un sceau patriarcal, inconnu dans la littérature spécialisée.

La pièce en plomb a les diamètres des 76x66 mm, l'épaisseur de cinq à six mm et le poids actuel de 199,25 g. Sur l'avvers est figurée la Sainte Vierge avec Jésus-Christ enfant, dans l'hypostase de type Hodigitria. L'inscription du revers nous fait connaître le nom du patriarche de Constantinople, auquel appartient le sceau, Prokopios (1785-1789) et la date de 1785.

Prokopios entretenait une correspondance suivie avec les métropolitans de Valachie et de Moldavie. En 1785, vraisemblablement dans la période août - décembre, le patriarche a envoyé au moins deux lettres en Valachie et Moldavie, donc notre pièce aurait servi à sceller l'une d'elles.

EXPLICAREA FIGURILOR

Fig. 1. Sigiliul lui Prokopios, patriarh de Constantinopol.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le sceau de Prokopios, patriarche de Constantinople.

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ
ΠΑΤΕΡ ΘΕΩΝ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ
ΠΑΤΡΑΡΧΗΣ

Sigiliul lui Procopios, patriarh de Constantinopol